

Фінанси, банківська справа та страхування

УДК 658.65.012

Турило Анатолій Михайлович

*доктор економічних наук, професор, професор кафедри
фінансів суб'єктів господарювання та інноваційного розвитку
Криворізький національний університет*

Turylo Anatoliy

*PhD in Economics, Professor, Professor of the Department of
Finance of Business Entities and Innovative Development
Kryvyi Rih National University*

Турило Анатолій Анатолійович

*доктор економічних наук, професор, професор кафедри
економіки, організації та управління підприємствами
Криворізький національний університет*

Turylo Anatoliy

*PhD in Economics, Professor, Professor of the Department of
Economics, Organization and Enterprise Management
Kryvyi Rih National University*

Короленко Ріта Вікторівна

*кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри
фінансів суб'єктів господарювання та інноваційного розвитку
Криворізький національний університет*

Korolenko Rita

*Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of
Finance of Business Entities and Innovative Development
Kryvyi Rih National University*

**ЕКОНОМІЧНИЙ БАЛАНС ВІДНОСНО ФІНАНСІВ,
МЕНЕДЖМЕНТУ І АДАПТАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВА
ECONOMIC BALANCE IS IN RELATION TO FINANCES,
MANAGEMENT AND ADAPTATION OF ENTERPRISE**

Анотація. У науковій публікації розглянуто актуальний аспект стосовно наукової і методико-прикладної сторони фінансово-економічної діяльності підприємства (і в принципі будь-якого суб'єкта підприємницької діяльності) відносно такого явища як економічний баланс.

Відмічено, що категорія «економічний баланс» практично не використовується в науковій сфері й господарській діяльності підприємств різних галузей економіки у відповідності з її науково-прикладним змістом.

Оцінювання фінансово-економічного стану підприємства, процес його адаптації і в цілому вся система управління підприємством (менеджмент підприємства) відбуваються поза дослідження стану і динаміки економічного балансу.

У роботі дано визначення категорії «економічний баланс» і вказано на необхідності розглядати, формувати і оцінювати економічний баланс не тільки в цілому по підприємству, а і в різних його сферах. Зазначено, що економічний баланс потрібно класифікувати за ознакою часу на два види: діючий (реальний) економічний баланс і можливий (перспективний) економічний баланс і при цьому розкрити їх сутність.

У роботі доведено, що економічний баланс для будь-якого певного періоду розвитку суб'єкта господарювання має свої певні межі, а саме верхню і нижню межю (при цьому особливої уваги потребує нижня межа економічного балансу підприємства).

Запропоновано в практичній діяльності підприємства використовувати шкалу рівня економічного балансу.

Обґрунтовано, що динамічна властивість економічного балансу (зміна його рівня в часі) є основою появи й існування такого явища і терміна як економічне балансування. Економічне балансування «оживляє» економічний баланс і показує як в практичній діяльності підприємства реалізується економічний баланс. Економічне балансування відображає процес ефективності фінансово-економічної діяльності підприємства.

Доведено, що економічний баланс і економічне балансування виступають важливим інструментом процесу адаптації підприємства і в цілому загального менеджменту на ньому.

Ключові слова: *фінансово-економічна діяльність, підприємство, економічний баланс, менеджмент, адаптація.*

Summary. *In a scientific publication an actual aspect is considered in relation to the scientific, methodical, applied side of financial and economic activity of enterprise in relation to such phenomenon as economic balance.*

It is marked, that category «economic balance» practically is not used in a scientific sphere and economic activity of enterprises of different industries of economy in accordance with her scientifically applied maintenance.

The evaluation of the financial and economic state of enterprise, process of his adaptation and on the whole all control system by an enterprise (management of enterprise), take place for research of the state and dynamics of economic balance.

Determination of category is in process given «economic balance» and it is indicated on a necessity to examine, to form and estimate economic balance not only on the whole on an enterprise but also in his different spheres. It is marked that economic balance needs to be classified on the sign of time on

operating (real) economic balance and possible (perspective) economic balance and here to expose their essence.

It is in process well proven that economic balance for any certain period of development of subject of ménage has his certain limits, namely overhead and lower (thus the special attention is needed by the lower limit of economic balance sheet).

It is suggested in practical activity of enterprise to use the scale of level of economic balance.

Reasonably, that dynamic property of economic balance (there is time history of his level) is basis of appearance and existence of such phenomenon and term as an economic balancing. The economic balancing «revives» economic balance and shows as economic balance will be realized in practical activity of enterprise. The economic balancing represents the process of efficiency of financial and economic activity of enterprise.

It is well proven that economic balance and economic balancing come forward as an important instrument of process of adaptation of enterprise and on the whole general management on him.

Key words: *financial activity, enterprise, economic balance, management, economic activity, adaptation.*

Постановка проблеми в загальному вигляді. Ринкова економіка розвивається на основі економічних законів. Одним із ключових об'єктивних економічних законів ринкової економіки є закон економічного балансу. Суть проблеми полягає в тому, що він не знайшов свого належного дослідження, особливо в практичній площині.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукових досліджень і публікацій в сфері фінансів і економіки показав, що питання економічного балансу, як важливої категорії за її сутністю та підходами щодо оцінювання відносно фінансово-економічної діяльності

підприємства, в необхідному обсязі і за необхідної глибини не розглядалось [1–5].

Саме така обставина визначила мету даної роботи [6; 7; 8].

Формулювання цілей статті. Мета даної роботи зробити спробу розкрити значимість і сутність категорії «економічний баланс» в діяльності підприємства: теоретичний і практичний його аспекти.

Виклад основного матеріалу дослідження. В економіці панує економічний баланс. Він у всьому : на всіх рівнях і у всіх сферах господарювання. Це навіть не потребує ні яких доказів, настільки це очевидно і аксіоматично.

Разом з тим об'єктивність і важливість економічного балансу в системі ефективного фінансово-економічного розвитку будь-якого суб'єкта господарювання не призвели до необхідного рівня дослідження і оцінки даної категорії.

Економічна наука, наука управління (наука менеджменту), що представлені різним спектром навчальної, навчально-методичної та наукової літератури, не розкривають предметно, комплексно і з відповідною глибиною безпосередньо сутність, методологію аналізу і оцінки, форми прояви і основи управління тощо таким виключно важливим явищем економіки як економічний баланс.

У даній роботі зроблено спробу розкрити окремі аспекти даної економічної проблеми для науки і практики.

Втрата підприємством економічного балансу призводить до значних негативних наслідків, а в критичних умовах і до банкрутства.

На наш погляд, економічний баланс підприємства, в загальному його трактуванні, – це об'єктивна економічна категорія, яка характеризує такий фінансово-економічний стан підприємства, при якому забезпечується його функціонування і розвиток під впливом постійно діючих чинників зовнішнього і внутрішнього середовища.

Економічний баланс будь-якого структурного підрозділу підприємства відрізняється від економічного балансу підприємства в цілому. Така відмінність визначається специфікою кожного структурного підрозділу підприємства і головне тим, що вони не мають самостійного виходу на зовнішній ринок і діють суто в межах стратегій і тактики загального розвитку підприємства.

Принциповим є те, що сукупність економічних балансів структурних підрозділів, у їх взаємодії, формують в інтегрованому виді загальний економічний баланс підприємства.

Зрозуміло, що дослідження економічного балансу на рівні структурного підрозділу є важливою частиною загальної проблеми ефективного розвитку підприємства.

Економічний баланс можна класифікувати за ознакою часу на два види: діючий (реальний) і можливий (перспективний).

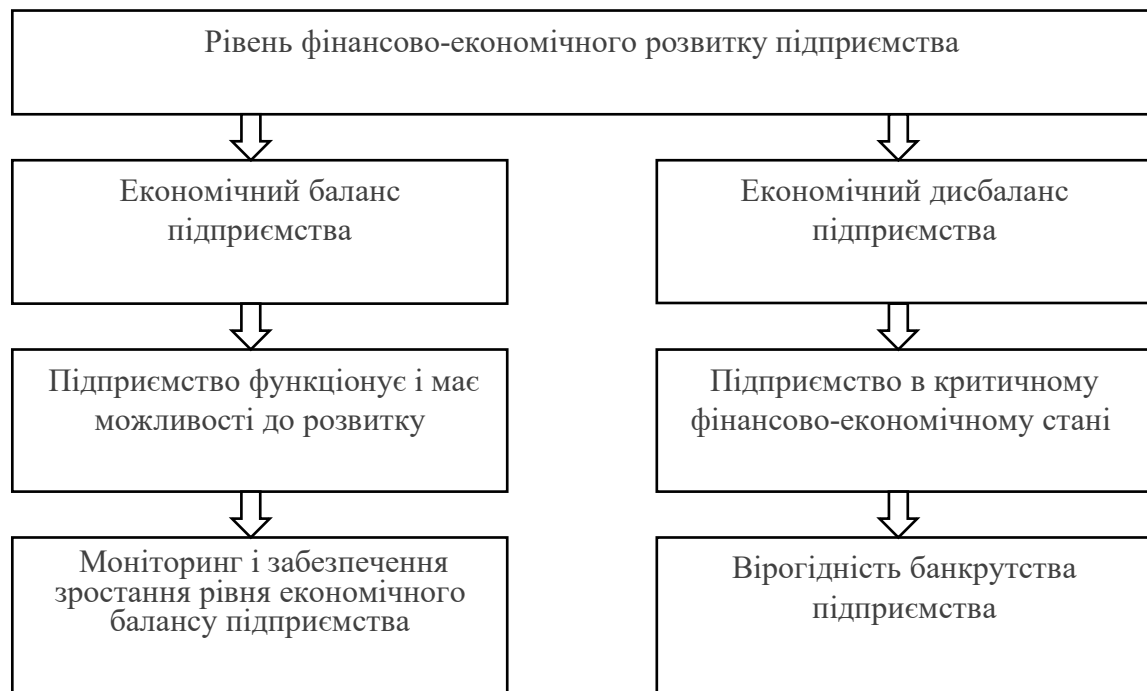
Діючий економічний баланс вказує на те, що певне підприємство в діючих умовах господарювання знаходиться в певній точці свого фінансово-економічного розвитку і має межі виходячи із існуючої (реальної) ресурсної бази.

Економічний баланс починається з фінансів, точніше з процесу планування і залучення фінансових ресурсів на підприємстві до ефективного використання всіх активів підприємства.

Можливий економічний баланс характеризує можливий діапазон рівнів економічного балансу в залежності від можливих змін в ресурсній базі підприємства і рівня її використання (тобто перспектив фінансово-економічного розвитку).

Вихід підприємства за межі діапазону економічного балансу (це стосується мінімального рівня економічного балансу) характеризує поняття і процес дисбалансу (економічного дисбалансу).

«Глибина» і час економічного дисбалансу визначають фінансовий стан і фінансово-економічні наслідки для підприємства (рис. 1).

Рис. 1. Загальний зміст та наслідки наявності балансу і дисбалансу у фінансово-економічній діяльності підприємства

Джерело: розробка авторів

Представлене в роботі визначення категорії «економічний баланс підприємства», що базується на закономірностях ринкової економіки і умовах розвитку суб'єктів господарювання, вказує на те, що фінансово-економічний стан підприємства є змінною величиною. А різні рівні фінансово-економічного стану підприємства будуть мати різні рівні економічного балансу.

А це дозволяє зробити важливий висновок і визначити наукове положення стосовно того, що економічний баланс для будь-якого певного періоду розвитку підприємства має свої певні межі, а саме верхню і нижню межу відносно рівня економічного балансу.

Як варіант, можна запропонувати таку шкалу рівнів економічного балансу підприємства:

1. Потенційний рівень. Це – верхня межа економічного балансу, тобто це потенційний (максимальний) рівень фінансово-економічного стану підприємства для існуючої ресурсної бази.
2. Високий рівень економічного стану підприємства.
3. Середній рівень економічного стану підприємства.
4. Низький рівень економічного стану підприємства.
5. Критично низький (мінімальний) рівень економічного стану підприємства – це нижня межа економічного балансу для існуючої ресурсної бази підприємства.

Економічний баланс є категорією, що характеризується дуальністю. Для певного моменту часу економічний баланс виступає статичною величиною, а з позиції розвитку для певного періоду часу – динамічною величиною.

Динамічність економічного балансу є основою появи й існування такого терміну як «балансування» («економічне балансування»).

Сукупність чинників позитивного і негативного характеру, що виникають в процесі функціонування підприємства, і визначають рівень економічного балансу і його зміну з плином часу.

Зміна рівня економічного балансу у визначених межах (від максимального до мінімального рівня економічного балансу) характеризує поняття і практичний процес економічного балансування на підприємстві.

Позитивним явищем є зростання рівня економічного балансу, і навпаки – його зниження є негативним явищем для підприємства.

Тому дуже важливо процес балансування тримати під контролем і вміти раціонально та організовано управляти ним на підприємстві. А це потребує певної методики оцінювання економічного балансу.

Оцінка економічного балансу в цілому по підприємству має свою систему показників і критеріїв. Таку систему принципово можна поділити на дві групи показників і критеріїв:

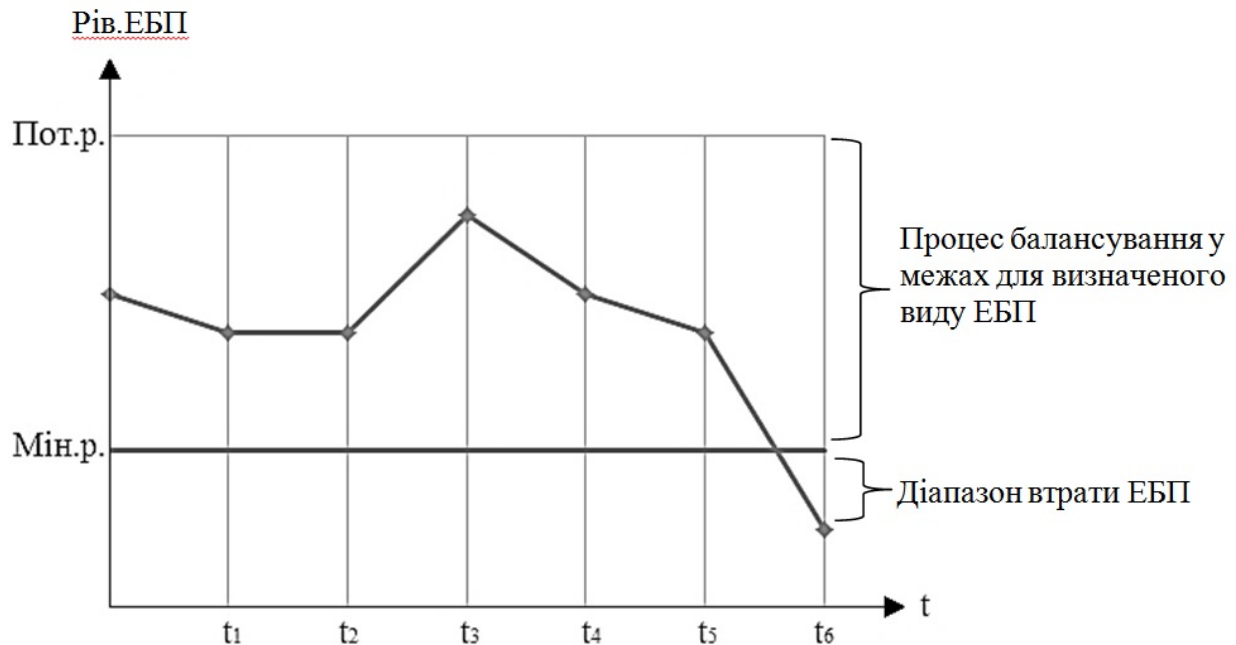
- перша група – це узагальнюючі показники і критерії;
- друга група – це локальні показники і критерії.

Узагальнюючі показники і критерії оцінки економічного балансу є визначальними при встановленні наявності і рівня економічного балансу в цілому по підприємству.

Узагальнюючі показники і критерії дозволяють оцінити і динамічний аспект проблеми, а саме показати як в цілому балансує економіка підприємства, виявити зміни в цьому процесі, проаналізувати причини і на цих засадах розробити сукупність заходів (технічних, організаційних, інноваційних, управлінських, фінансових, економічних тощо) на основі яких здійснювати позитивний процес економічного балансування і тим самим забезпечити підвищення верхньої межі економічного балансу підприємства (а значить і рівень фінансово-економічного стану підприємства).

Локальні і часткові показники і критерії доповнюють і поглиблюють оцінку економічного балансу підприємства за різними аспектами, розкриваючи всі складові даного фінансово-економічного явища, забезпечуючи раціональну його дезагрегацію та відповідну аналітику.

На рис. 2 і 3 наведено умовний варіант графічного представлення економічного балансу підприємства, процесу балансування і динаміки зміни меж економічного балансу підприємства в процесі його фінансово-економічного розвитку.

Рів. ЕБП – рівень економічного балансу підприємства (ЕБП); Пот.р. – потенційний рівень ЕБП; Мін.р. – мінімальний рівень ЕБП.

Рис. 2. Умовний варіант графічного представлення економічного балансу підприємства і процесу економічного балансування

Джерело: розробка авторів

Рис. 2 показує наочно логіку формування підходів щодо визначення сутності і методів оцінки економічного балансу підприємства. Важливо відзначити, що процес балансування відбувається тільки в межах між Пот.р. і Мін.р.

В якості узагальнюючого показника оцінки економічного балансу підприємства можна представити такі його варіанти: інтегральний показник фінансово-економічного стану підприємства, показник конкурентності підприємства, інтегральний показник фінансової стійкості підприємства, інтегральний показник ефективності підприємства, інтегральний показник ліквідності та платоспроможності підприємства тощо.

Наприклад, по показнику конкурентності підприємства межами економічного балансу підприємства (верхньою і нижньою точкою

економічного балансу підприємства) виступають при існуючих ресурсах підприємства і умовах господарювання потенційний рівень конкурентності підприємства (верхня точка) і рівень неконкурентоздатності підприємства (нижня точка). Такі межі економічного балансу підприємства визначено на основі використання класифікації і термінології конкурентного розвитку підприємства [9], яка включає чотири рівня: конкурентопереможність, конкурентоспроможність, конкурентовідсталість, конкурентнездатність.

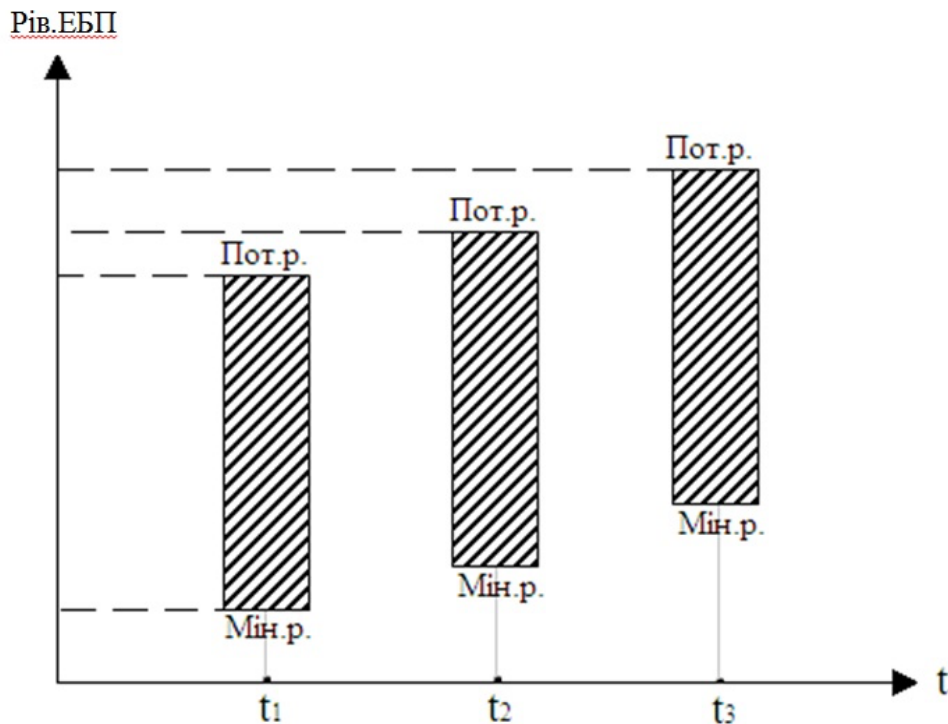
Конкурентність підприємства відображається системно в наступних видах:

1) конкурентопереможність (тобто за рівнем конкурентності підприємства такого виду є лідерами в своїй галузі і максимально наближаються до свого потенційного рівня конкурентності);

2) конкурентоспроможність (тобто за рівнем конкуренції підприємства такого виду знаходяться нижче ніж підприємства лідери галузі, але такого рівня конкуренції достатньо, щоб почувати себе в ринковому середовищі в певних межах безпеки. Конкурентоспроможні підприємства складають основу масу (ядро) підприємств в даній галузі економіки);

3) конкурентовідсталість (тобто за рівнем конкуренції підприємства такого виду є відсталими і знаходяться в небезпечній зоні свого розвитку; отриманих фінансових результатів і можливостей фінансування із зовні недостатньо для переходу в групу конкурентоспроможних підприємств);

4) конкурентнездатність (тобто за рівнем конкуренції підприємства такого виду нездатні конкурувати і функціонувати; у них вичерпані всі можливості до розвитку і тому вони переходять в стадію банкрутства).

Рис. 3. Умовний варіант графічного представлення зміни меж економічного балансування в процесі розвитку та інновації підприємства

Джерело: розробка авторів

Рис. 3 показує логіку зміни економічного балансу в часі в залежності від зміни фінансово-економічного стану підприємства.

Чому економічний баланс такий важливий для підприємств? Тому що серед об'єктивних економічних законів існує і діє закон економічного балансу, а його ігнорувати неможливо. Ігнорування, нерозуміння або невміння усвідомити і реалізувати (через певні механізми, форми і методи господарювання) сутність і дію об'єктивних економічних законів призводить для будь-якого суб'єкта господарювання до вельми негативних наслідків.

Закон економічного балансу походить і має своїм коренем всезагальнюючий закон балансу.

Одним із важливіших для людства проявів всезагальнюючого закону балансу є баланс співвідношення між економічною ефективністю і

соціальною справедливістю. Такий баланс поєднує дві ключові речі суспільного розвитку, дві основні сфери життєдіяльності людини: соціальну і економічну. Вся історія людства – це пошук балансу між економічною і соціальною сферами діяльності суспільства.

Разом з тим недостатньо ефективний поступовий розвиток суспільств, проблеми у використанні планетарних ресурсів, недосконалість світових суспільно-соціальних відносин тощо призводять до ще складнішого і проблемного прояву всезагальноючого закону балансу у вигляді співвідношення трьох складових існування людства, тобто до проблеми сумісного балансу економічної, соціальної та екологічної сфер.

Таким чином економічний баланс як прояв всезагальноючого закону балансу діє на всіх рівнях господарювання і має бути дослідженим як сам по собі, так і у єдності з іншими економічними законами, наприклад економічним законом адаптації. На рівні підприємства ми бачимо їх зв'язок наступним чином.

Будь-яке підприємство функціонує в ринковому середовищі, а це означає, що на підприємство постійно впливає сукупність різних за силою і напрямом дії чинників, реакція на яких і визначає стан і рівень конкурентності підприємства.

Швидкість і ґрунтовність реакції підприємства на зовнішнє середовище є умовою його фінансово-економічної безпеки і отримання певних конкурентних переваг. Цей процес в економічній науці і практиці має назву адаптація. Значимість адаптації полягає в тому, що об'єктивно існує і супроводжує підприємство весь період його життєвого циклу, а в кращому випадку і весь період до утворення підприємства (від ідеї щодо створення підприємства до першої господарської операції).

Рівень і масштаби адаптації залежать від: 1) рівня і масштабу дії зовнішніх чинників на підприємство. (це об'єктивна складова процесу адаптації підприємства, бо вона змушує топ-менеджмент реагувати на

зміни у зовнішньому середовищі); 2) від рівня і масштабів дії внутрішніх чинників в діяльності підприємства, і в першу чергу, від бажання, можливості, рішення і дії власників і менеджменту підприємства. Це суб'єктивна складова процесу адаптації підприємства.

Зв'язок менеджменту, адаптації і економічного балансу підприємства представлено на рис. 4.

Рис. 4. Зв'язок менеджменту, стратегії, адаптації й економічного балансу підприємства

Джерело: розробка авторів

Якість, масштаби і цілі адаптації у єдності з менеджментом визначають рівень економічного балансу підприємства (за вибраним показником його оцінки).

Висновки та перспективи. Таким чином, представлене дослідження розвиває теорію економічної рівноваги в аспекті: теоретичного і прикладного розкриття сутності економічного балансу, визначення зв'язку рівня і динаміки фінансово-економічного розвитку підприємства з таким явищем, як економічний баланс, акцентування уваги менеджменту на сумісності процесів балансування та адаптації.

У подальшому важливо предметно дослідити зв'язок фінансового і економічного стану підприємства з рівнем і динамікою економічного балансу.

Література

1. Васильців Т.Г. Економічна безпека підприємництва України: стратегія та механізми зміцнення: монографія. Львів: Арал, 2008. 384 с
2. Економічна безпека та фінансові розслідування: концепти, прагматика, інструментарій забезпечення: монографія / за заг. ред. О.І Вівчар. Тернопіль: Економічна думка, 2019. 395 с.
3. Бланк И.А. Финансовый менеджмент: учебный курс. К.: Ника-Центр, Эльга, 2005. 656 с.
4. Скібіцький О.М. Стратегічний менеджмент: навч. посіб. К.: Центр навчальної літератури, 2006. 312 с.
5. Фінансовий менеджмент: навч. посіб. / за заг. ред. І.С. Лапіної. Одеса: Атлант, 2016. 313 с.
6. Турило А.М., Турило А.А., Горська С.М. Проблеми економічного балансового розвитку в координатах «цінність людини (людиноцентризм) – справедливість-ефективність». *Вісник Криворізького національного університету. Економічні науки*. Кривий Ріг, 2021. № 5. С. 49-54.
7. Турило А.М., Турило А.А. Економічний баланс і економічний менеджмент: актуальність визнання, визначення і впровадження в

реальну практику господарювання. *Науково-практичний журнал: Економіка та митно-правові відносини*. ТНЕУ: Тернопіль. 2020. Вип. № 5-6. С. 5-11.

8. Турило А.М., Турило А.А. Національна економіка, людський капітал і закон економічного балансу. *Information potential of socio-economic development of the state and regions: Proceeding of the Conference, April 20th, 2020*. Вроцлав: Вроцлавський економічний університет. 2020. С. 7-11.
9. Турило А.А. Основи управління інноваційним розвитком підприємства: монографія. Кривий Ріг, 2017. 307 с.

References

1. Vasylytsiv T.H. Ekonomichna bezpeka pidpriemnytstva Ukrainy: stratehiia ta mekhanizmy zmitsnennia: monohrafiia. Lviv: Aral, 2008. 384 s
2. Ekonomichna bezpeka ta finansovi rozsliduvannia: kontsepty, prahmatyka, instrumentarii zabezpechennia: monohrafiia / za zah. red. O.I Vivchar. Ternopil: Ekonomichna dumka, 2019. 395 s.
3. Blank I.A. Finansovyyu menedzhment: uchebnyy kurs. K.: Nika-Tsentr, Elga, 2005. 656 s.
4. Skibitskyi O.M. Stratehichnyi menedzhment: navch. posib. K.: Tsentr navchalnoi literatury, 2006. 312 s.
5. Finansovyi menedzhment: navch. posib. / za zah. red. I.S. Lapinoi. Odesa: Atlant, 2016. 313 s.
6. Turylo A.M., Turylo A.A., Horska S.M. Problemy ekonomichnoho balansovoho rozvytku v koordynatakh «tsinnist liudyny (liudynotsentryzm) – spravedlyvist-efektyvnist». Visnyk Kryvorizkoho natsionalnogo universytetu. Ekonomichni nauky. Kryvyi Rih, 2021. № 5. S. 49-54.
7. Turylo A.M., Turylo A.A. Ekonomichnyi balans i ekonomichnyi menedzhment: aktualnist vyznannia, vyznachennia i vprovadzhennia v

- realnu praktyku hospodariuvannia. Naukovo-praktychnyi zhurnal: Ekonomika ta mytno-pravovi vidnosyny. TNEU: Ternopil. 2020. Vyp. № 5-6. S. 5-11.
8. Turylo A.M., Turylo A.A. Natsionalna ekonomika, liudskyi kapital i zakon ekonomichnoho balansu. Information potential of socio-economic development of the state and regions: Proceeding of the Conference, April 20th, 2020. Vroslav: Vroslavskyi ekonomichnyi universytet. 2020. S. 7-11.
  9. Turylo A.A. Osnovy upravlinnia innovatsiinym rozvytkom pidpriemstva: monohrafiia. Kryvyi Rih, 2017. 307 s.